ZIGMUNDS SKUJIŅŠ

HET BED MET DE GOUDEN POOT

Vertaald uit het Lets en van een nawoord
voorzien door Brenda Lelie

2025 Prometheus Amsterdam

De uitgever ontving voor deze uitgave in het kader van schwob.nl een subsidie van het Nederlands Letterenfonds. De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands letterenfonds dutch foundation for literature

Dit boek is gepubliceerd met steun van het Latvian Literature platform.

LATVIAN LITERATURE

Deze vertaling werd financieel ondersteund door Vertalershuis Looren.

[loːrən]
Übersetzerhaus Looren
Collège de traducteurs Looren
Translation House Looren

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

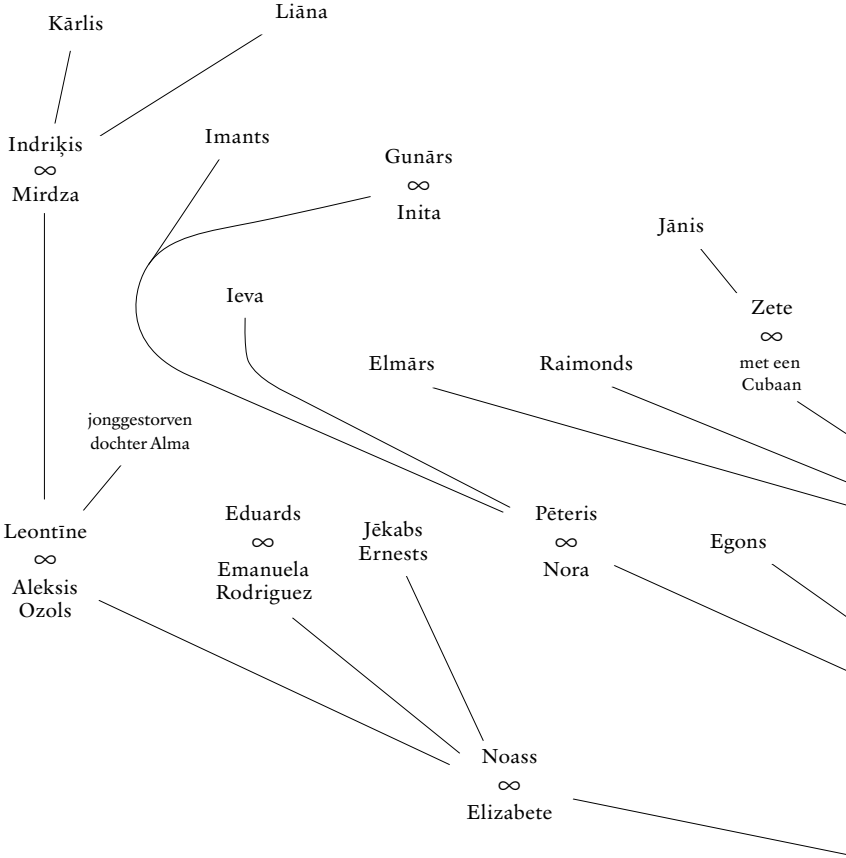
Oorspronkelijke titel *Gulta ar zelta kāju*
© 2025 erven Zigmunds Skujiņš
© 2025 Nederlandse vertaling, noten en nawoord Uitgeverij Prometheus en Brenda Lelie
Omslagontwerp naar een ontwerp van Nadja Zobel, Petra Koßmann/mareverlag
Omslagbeeld Private Collection © Liz Somerville. All Rights Reserved 2025/Bridgeman Images
Foto auteur Inga Skujiņa
Zetwerk ZetSpiegel, Best
www.uitgeverijprometheus.nl
www.letseliteratuur.nl
ISBN 978 90 446 5609 1

‘Herakles mestte de stal uit, wurgde Hydra en verrichtte
nog wat andere heldendaden, opdat het leven
mooi en goed zou zijn.’

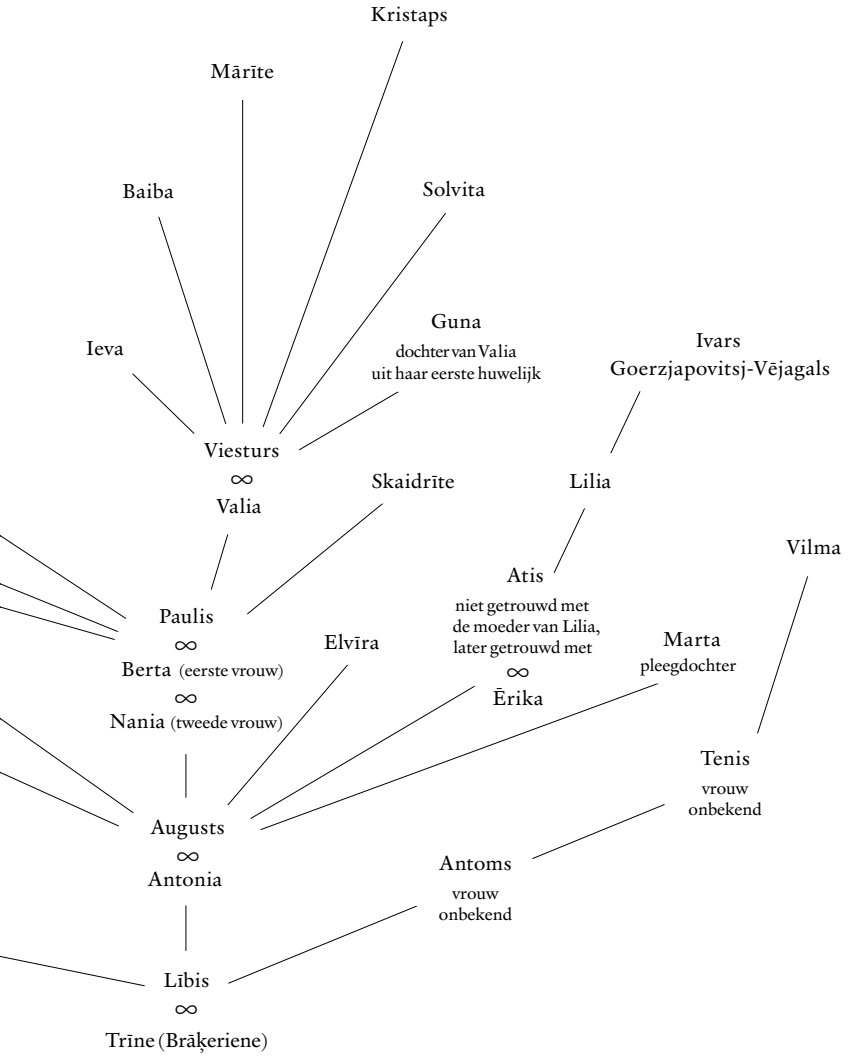
Uit een scholierenessay

‘En zo varen we voort, schepen tegen de stroom op,
onophoudelijk teruggevoerd naar het verleden.’

F. Scott Fitzgerald

Kārlis
Liāna
Indriķis
∞
Mirdza
Imants
Gunārs
∞
Inita
Jānis
Zete
∞
met een
Cubaan
Ieva
Elmārs
Raimonds
jonggestorven
dochter Alma
Leontīne
∞
Aleksis
Ozols
Eduards
∞
Emanuela
Rodriguez
Jēkabs
Ernests
Pēteris
∞
Nora
Egons
Noass
∞
Elizabete

STAMBOOM VAN DE FAMILIE VĒJAGALS

1

Toen wij, de naaste en minder naaste verwanten van het geslacht Vējagals, verrast werden door het bericht dat het goud van Noass daadwerkelijk opgedoken was, borrelden vele verhalen die de Vējagalsgrootmoeders – en ook wel een beetje de grootvaders – van generatie op generatie hadden doorgegeven, door een laag van onverschilligheid naar boven. De eeuwenoude, fabelachtige gebeurtenissen kregen een zweem van werkelijkheid, alsof de in legendes vastgeslibde levens herrezen en op de deur van onze harten klopten. De belangstelling voor het reilen en zeilen van de Vējagalsen door de eeuwen heen, leefde weer op. Verbroken familiebanden werden haastig hersteld, neven zochten nichten, ooms zochten tantes. 's Avonds laat wilde een onbekende stem aan de telefoon weten tot welke tak van de Vējagalsen je behoorde: zij die uit Iļģuciems kwamen, of zij die naar de provincie Vidzeme waren verhuisd.

Ongeveer een jaar na de roemrijke dood van Paulis Vējagals tijdens een gevecht met de bliksem die in het dak van het Fort en vijf belendende bomen was geslagen, lichtte ook zijn broer Pēteris, een in tegenstelling tot Paulis onbeduidende, onopvallende kluizenaar, het anker. Pēteris' dood was, net als zijn leven, bescheiden. De messenslijper van de conservenfabriek had al die tijd stilgehouden dat hij zijn water niet kon lozen, tot de uremie toesloeg en men alleen nog zijn opgezwollen handpalmen gekruist op zijn borst kon leggen. Pēteris' begrafenis daarentegen

werd een grandioze gebeurtenis. De geest van saamhorigheid die was aangewakkerd, deed wonderen. Vanuit Riga arriveerden zeven Zjigoeli's, twee Volga's en twee bussen met het opschrift GERESERVEERD. Niet alleen van elkaar vervreemde verwanten, maar ook Vējagalsen die elkaar nog nooit de hand hadden geschud kwamen samen om hun naaste te begraven. Het Fort had toen alweer een dak, en Viesturs Vējagals, vader van vijf dochters, had de organisatie van het banket op zich genomen. Toen de agronoom van de kolchoz de volgende dag aan Viesturs vroeg hoe het met hem ging, antwoordde hij dat de familiebijeenkomst prima was verlopen, alleen was zijn hond, geschrokken van de menigte, jankend het huis ontvlucht en sindsdien niet meer opgedoken.

Het opsporen en samenbrengen van de Vējagalsen was louter de verdienste van Skaidrīte Vējagala; Paulis' dochter, die een aantal jaar door het leven ging als Skaidrīte Pšeņepšicka. Ze diende een scheidingsverzoek in bij de rechtbank en ging weer haar meisjesnaam gebruiken, waarvoor ze plots een niet eerder opgemerkte liefde had ontdekt. Hoe dichter ze bij de pensioenleeftijd kwam, hoe sterker deze gerichtheid was geworden. Haar werk in de ziekenhuisapotheek was haar te eenzaam en veel te praktisch. Ze vond creatieve voldoening en verrijking voor de ziel in de vergeelde papieren en boeken van het archief terwijl ze de geheimen van het geslacht Vējagals probeerde bloot te leggen. Op haar vrije dagen bezocht Skaidrīte de plekken waar Vējagalsen hadden gewoond. Ze doorkruiste heel Letland, in de zomers dwalend over lang niet betreden paden, in de herfst banjerend door de modder, in de winter ploeterend door de sneeuw, om bevestiging te vinden voor een onzekere aanname of de hand te leggen op een tot dan toe onbekende laatste der Vējagalsen. Uit de ontwarde draden van het lot en de reflecties van uitgedoofde levens creëerde Skaidrīte, knoop voor knoop,

stukje bij beetje, aan de muur van haar kamer haar levenswerk: het Vējagalsornament of, zoals zij het zelf noemde, het verhaal der verwanten.

2

In boeken uit de tijd van de Zweedse overheersing verschijnt Tenis uit *Wehje galle* oftewel 'windhoek' bij het Burtnieksmeer als vroegst bekende voorvader van Noass en Augusts. Of Windhoek de benaming was van bepaalde huizen of van de kant van het meer waar het meestal flink waaide, is vandaag de dag moeilijk te zeggen. De Zwarte Dood[1*] liet vrijwel de hele familie uitsterven, alleen de jongste zoon, Ansis, bleef in leven. Drie dagen en nachten lang zat Ansis in een eik aan de rand van de grote weg te wachten tot er een levende ziel zou verschijnen. Op de vierde dag reed een wever uit Piebalga langs, die eerst vreselijk schrok omdat hij Ansis aanzag voor de zoon van de Zwarte Dood. Maar aangezien Ansis het kenteken van het Vējagalsgeslacht droeg – stroblond haar – nam hij de jongen mee in zijn koets.

In Piebalga groeit Ansis op tot een flinke jongeman en hij krijgt wijd en zijd bekendheid als geprezen maker van weefgetouwen en spinnewielen. Piebalga is in die tijd een bijzondere plek. De inwoners verkopen hun linnen over de hele wereld, en van overal waar ze komen nemen ze het beste en het nieuwste mee terug naar huis. Als eersten in Vidzeme beginnen ze met het telen van aardappelen, als eersten bouwen ze schoorstenen op hun daken. Ook het hernhuttergeloof, dat ontstond in het verre Bohemen en Moravië, nemen de mensen in Piebalga al

---

* Zie p. 513 e.v. voor een lijst met verklarende noten.

snel over, en het bevalt ze goed. In hun eigen kerk weet de pastor alleen hoe hij de betalingen moet innen en is de kansel veranderd in een plek van vervloeking. Op de bijeenkomsten van de broedergemeente versterken de predikanten de door buitenlandse overheersingen uitgeputte zielen en roepen hen op om een waardig en rechtvaardig leven te leiden. Maar wat Ansis nog het meest bevalt, is dat de broeders van heinde en verre samenkomen, dat er nobele ideeën worden uitgewisseld, dat de gemeenschapszin wordt versterkt. Zoals gebruikelijk in die tijd, kiest de broedergemeente een bruid voor Ansis. Het lot valt op Rozālia, de dochter van gemeenteleider Andžs Reinbuks. Er zijn geen aanwijzingen dat ze lelijk was of dat ze te jong of te oud was voor Ansis. Wel zijn er getuigenissen bewaard gebleven die beweren dat Andžs Reinbuks op bijeenkomsten van de gemeente met de Verlosser sprak en visioenen had. Rozālia zag zichzelf als de bruid van Jezus. Eén ding is zeker: Ansis vlucht naar Cēsis. Ongetrouwd, want al snel na zijn aankomst in de stad wordt de naam Ansis Vējagals drie keer afgekondigd en op tweede pinksterdag trouwt hij met Anna Lejassķērta. Dit is de eerste keer dat Vējagals als achternaam opduikt.

Deze eeuwenoude gebeurtenissen zouden het vermelden niet waard zijn geweest als zich daarin niet al de genetische aanleg manifesteerde die zo bepalend zou zijn voor het verdere lot van het geslacht Vējagals. Een aanleg die er tot op zekere hoogte voor zorgde dat Noass voortdurend op zoek ging naar nieuwe ideeën, dat Augusts een dak op het dubbelhuis legde, dat Eduards Vējagals, alias Edward Weigel, een wisselwachter op het wereldwijde spoor der machten werd en Viesturs Vējagals met geheven geweer tegenover een tractorchauffeur stond die het waagde over zijn roggeveld te rijden.

Om in die tijd als lijfeigene een landgoed te ontvluchten moest je zelfverzekerd en ondernemend, heethoofdig en vastberaden,

en zonder twijfel ook een beetje roekeloos zijn. Ansis Vējagals slaagt erin te ontsnappen, de marteling van de schandpaal en in zout geweekte zwepen blijft hem bespaard. In de jaren van de Noordse Oorlog veranderen de steden in Vidzeme in uitgestorven ruïnes. Voor een goede ambachtsman was de Hoge Raad bereid de overtreding van het verbod op het 'verbergen en huisvesten van lijfeigenen' door de vingers te zien. Want, zoals Paulis Vējagals tweehonderd jaar later in de herberg in Zunte bij een glas bier zou zeggen: 'De waarheid mag dan misschien wel honderd armen en honderd benen hebben, net als mensen kan ze niet in twee bomen tegelijk klimmen.'

De Russische tsarina Elisabeth schenkt het kasteel van Cēsis aan kanselier Bestoezjev-Rjoemin. Die ziet zichzelf sindsdien niet alleen als eigenaar van het kasteel, maar van de hele stad. De straten van Cēsis laat hij omploegen en inzaaien met haver, en hij dreigt ermee iedereen die het graan aanraakt op te hangen.

De stadsbewoners komen in opstand en een conflict is geboren. Vier jaar lang heeft Vējagals braaf de stadsbelastingen betaald, als wielenmaker en timmerman. Maar nu voelt hij zich in het nauw gedreven. De mannen van de kanselier zoeken ene Hans Wehjegall en bijna hebben ze hem te pakken op de ingezaaide straten niet ver van de poort van zijn huis. Vējagals rent een stal in. De veldwachter stationeert gewapende bewakers bij de staldeur en gaat naar de schout toe. De schout arriveert, de bewakers tikken met hun zwaarden op de drempel.

'Kom naar buiten, satanskind, waarom vertrapte je de haver van de kanselier!'

Het blijft doodstil.

'Hij is daarbinnen, ik heb hem zelf naar binnen zien glippen,' houdt de veldwachter vol.

Op dat moment ontsnapt, luid loeiend, een stier uit de stal. Hij heeft Vējagals' jas aan, en om zijn achterpoten zit Vējagals' broek.

Of het echt zo gegaan is, weet niemand. Maar Skaidrīte Vējagala zweert, met twee vingers in de lucht, dat de bron geverifieerd is. In ieder geval is in elke generatie van de Vējagalsen wel een zekere neiging tot mystificatie waar te nemen. Neem Zete Vējagala bijvoorbeeld, de dochter van Paulis Vējagals, die terwijl ze in Moskou studeert voor filmcriticus trouwt met een Cubaan en hem achterna reist. Waarheen? Naar Havana natuurlijk, waar anders heen? Na een jaar keert Zete Vējagala terug naar Riga. Ze woont in de wijk Imanta en gaat op de motor naar haar werk in Šmerlis, aan de andere kant van de stad. Ze heeft een zoon, Jānis Vējagals, die zo donker is als een gerookte pruim.

'Was zijn vader ook zwart?'

'Niet eens een beetje.'

'Maar hoe zit het dan?'

'Moeilijk te zeggen, het lijkt iets tijdelijks.'

Na zijn vlucht uit Cēsis duikt Ansis Vējagals samen met zijn vrouw en kinderen op in Iļģuciems. Op de oever van de Zunds, een rivierarm van de Daugava[2], bezit de destijds grootste kapitaalbezitter Jānis Šteinhauers een houtvlotterij. Vējagals is handig met bijl en beitel. Precies zo'n man heeft Šteinhauers nodig voor de bouwwerkzaamheden. Er is weinig terug te vinden over de verdere levensloop van Ansis Vējagals. Het enige wat zeker is, is dat hij op tweeënzeventigjarige leeftijd op een winderige zondag in oktober verdrinkt terwijl hij in een boot de Daugava oversteekt. Hij laat een vrouw, twee zonen en twee dochters, vier kleinzonen en vijf kleindochters, en ook nog drie achterkleinkinderen achter.

Tweehonderd jaar later zal Irma Kukuvasa aan het zeevaartschoolmuseum in Ainaži een oud, in een met leer bedekte houten omslag gebonden gezangboek schenken. Op de binnenkant van het achterplat is de handtekening van Ansis Wehjegall duidelijk leesbaar. Een stukje daaronder, in hetzelfde handschrift,

staat in grote, duidelijke letters dat hout voor de bouw in januari en februari moet worden geveld; loofhout tijdens wassende maan op een droge dag, naaldhout tijdens nieuwe maan.

3

Van Ansis Vējagals' achterkleinkinderen stamt Lībis Vējagals af, de vader van Noass, Augusts en Antoms. Lībis komt naar Zunte als een door baron Von Fersen ingehuurde houtsorteerder, maar wordt al snel zelfstandig leverancier van masten voor de scheepswerven van Kronstadt. Volgens bewaard gebleven geschriften had hij een haast mystiek talent voor zijn vak. Hij liet zich bijvoorbeeld een keer blinddoeken bij het selecteren van hout voor scheepsmasten en wist, ondanks de concurrentie van twee Hollandse en twee Duitse experts, zonder fouten de dennen uit te zoeken die na controle de sterkste bleken te zijn. Hiervoor had de viceadmiraal Lībis Vējagals een hoed geschonken, die hij alleen af hoefde te nemen ten overstaan van God, de keizer en de admiraal.

Lībis gaat al tamelijk lang als vrijgezel door het leven, als in Riga zijn oog valt op Trīne, de dochter van een rijke bootsman en zalmvisser. Het gesteggel om de bruidsschat begint. Op een goede dag neemt Lībis, als echte Vējagals, Trīne dan maar zonder bruidsschat mee naar Zunte, met in de koets een bruidskist die niet meer dan wat kleding bevat. Het schijnt dat Lībis' bed Trīne na drie nachten al niet meer bevalt. Ze gooit een bontjas over de bruidskist en gaat daarop slapen. Het bed heeft voor haar afgedaan. Op de bruidskist ontvangt ze haar man, op de bruidskist komen Noass, Augusts en Antoms ter wereld en op de bruidskist sterft ze, onder het roepen van haar eigen naam: 'Trīne! Trīne!

Trīne!' Misschien omdat ze de uitgestorven naam Trīne nog eens wilde horen, want voor anderen was ze al heel lang alleen de *Brāķeriene*, oftewel de vrouw van de houtsorteerder.

In eerste instantie leerde ook Noass Vējagals het vak van houtsorteerder. Toen hij twintig was, stuurde zijn vader hem over land naar Reval* met een urgente zakelijke brief. Het geld voor de terugreis naaide Noass voor alle zekerheid in zijn broek. In Reval verliep alles succesvol. Bij een vriendelijk uitziende zeemansweduwe regelde Noass goedkoop onderdak voor de nacht. Ongeveer tot middernacht hield hij zijn broek aan, toen werd het hem te heet. Op een zeker moment schreeuwde de weduwe uit volle borst: 'Rennen, jongen, volgens mij is mijn man teruggekeerd!' Eenmaal op straat kwam Noass weer tot zichzelf. Een bebaarde bruut gooide zijn broek door het raam naar buiten en riep lachend dat hij het geld als smartengeld had gehouden. Terwijl hij langs de haven wandelde, droogde Noass zijn tranen en dacht: ik kan niet meer naar huis, ik kan de mensen niet meer recht in de ogen kijken. Ik zal me moeten verdrinken! Uiteindelijk bood een Estse kapitein aan om hem als waterpompbediende mee te nemen op zijn zeilschip, en hoewel ze niet de haven van Zunte zouden aandoen kwamen ze wel dicht langs de kust en zo'n stoere, fitte jongeman als hij zou daar toch in vijf minuten naartoe moeten kunnen zwemmen.

Deze gebeurtenis wakkerde de scheepvaartkoorts bij Noass aan. Hij voer niet alleen Zunte voorbij naar Riga, maar maakte op de terugweg een omweg naar het Estse eiland Hiiumaa, en voer daarna via Pärnu naar huis.

Volgens de verhalen over Noass die door zijn tijdgenoten de wereld in zijn gebracht, past het treurige beeld van de huilende Noass niet bij zijn latere verschijning. Het is aannemelijker dat

---

* Tallinn

zijn tranen bedrog waren; hij ging altijd recht op zijn doel af. Mogelijk was hij zich daar toen zelf niet eens van bewust. Maar een paar jaar later, toen hij zijn eerste tweemastgaffelschoener bouwde terwijl hij tegelijkertijd studeerde aan de pas geopende zeevaartschool in Ainaži, en van de weduwe Emma Kukuvasa (ditmaal was het echt een weduwe) 'voor een paar dagen' de zevenennegentig handgetekende zeekaarten van de overleden stuurman Otto Kukuvass leende, wist Noass ongetwijfeld heel goed dat de tranen in zijn stroblonde wimpers gewoon een middel waren, het kwam niet eens bij hem op om de kaarten terug te geven. Hij liet met een zuiver geweten het gezangboek van de familie, dat nu in het museum bewaard wordt, als onderpand achter.

In die tijd stortten velen in Zunte zich op de scheepsbouw. De verleiding was groot. Krišjānis Valdemārs[3] had in Sint-Petersburg geregeld dat in de staatsbossen kosteloos mocht worden gekapt ten gunste van de handelsvloten. De scheepsbouwers hadden recht op gratis bouwkundig advies en technische supervisie. Al snel werd duidelijk dat zeetransporten een flinke winst opleverden. Ook het vinden van bemanning gaf geen problemen, de jongemannen die aan zee woonden stonden te popelen om te gaan varen.

Noass Vējagals was in deze nieuwe ontwikkelingen een van de hoofdrolspelers. Nadat hij vier of vijf jaar lang de Oostzee had doorkruist, was hij de eerste Zuntenaar die in Åbo en Björneborg een lading linnen voor Engeland oppikte. En toen er tegen de herfst geruchten de ronde deden over een mogelijke ondergang van zijn schip, de Vidzemnieks, verscheen hij thuis met een wonderlijk object – een paraplu – in zijn hand en een aapje aan een ketting op zijn schouder. De volgende lente wist Noass in Cardiff een lucratieve vracht naar Spanje te bedingen en ook deze keer kwam hij niet meteen terug, maar zeilde hij langs de kust van

Afrika tot aan Dakar. Zo nu en dan ontving Noass' vrouw Elizabete kleurige postkaarten met nooit eerder geziene postzegels, en elke keer ging er dan een opgetogen zucht als een briesje door Zunte. In plaats van elkaar te groeten, vroegen mannen als ze elkaar tegenkwamen: 'Nog iets gehoord over Noass?'

Ditmaal keerde Noass pas in de derde herfst terug en de Zuntenaren herkenden hem nauwelijks. Een stevige, krachtige man kwam met flinke stappen aan land. Zijn koperbruine gezicht was omlijst met een gekrulde blonde baard die hij volgens de laatste mode gevorkt droeg, net als Andrejs Pumpurs. En waar had hij die kleren vandaan! Noass droeg een blauw uniform van fijne Engelse wol met gouden knopen die schitterden in de zon, welke kant hij ook op draaide, altijd schitterden de gouden knopen. Mikus Kāposts beweerde dat het er in totaal twintig waren, maar de wijsneus van Zunte, Jānis Kleperis, die eens tijdens een vollemaannacht samen met Noass uit het café was gekomen, waarna ze, hun natuurlijke behoefte volgend, een tijdje bij de Hoeksteen hadden gestaan, zei dat het er veel meer waren – ook minstens vier op zijn broek.

Net na Noass' terugkeer had iedereen het alleen maar over de cadeaus die hij had meegebracht: de in een krokodillenstaart verwerkte petroleumlamp met een rode zijden lampenkap, en het muziekdoosje dat prachtig begon te spelen als je een halve roebel op het deksel legde; zodra het liedje afgelopen was, verscheen er uit het doosje een duiveltje dat het geld in een gleuf trok. Het dressoir van Noass' vrouw Elizabete was gedecoreerd met glazen ballen waarin kleurige bloemen zaten, als in bevroren ijs. De kapiteinsvrouwen in Zunte waren trots op hun buitenlandse sjaals, maar Elizabete kon zich nu ook tooien met een echte kanten mantilla. Als zij, lang en statig, met ronde boezem en trots geheven hoofd, mensen op straat naderde, viel ieders blik allereerst op haar sublieme grootsheid, waardoor ze in de ogen van veel

mannen in Zunte gelijkstond aan een schip met volle zeilen. Misschien dat ze Elizabete daarom diep in hun hart zagen als de belichaming van de ideale kapiteinsvrouw, en met natuurlijke jaloezie, maar zonder wrok, accepteerden dat Elizabete aan Noass Vējagals toebehoorde. Ook Noass voldeed op zijn manier aan een ideaalbeeld, hij was als een middelpunt waar het ongewone en nieuwe omheen wervelden. Als in Noass' gedrag iets niet te verklaren was, hoefde je daar je hoofd niet over te breken, Noass vroeg niemand om advies. Het was overduidelijk dat een vrouw als Elizabete jarenlang alleen thuis achterlaten een gevaarlijke zaak was. Temeer omdat het Vējagalshuishouden werd geleid door Augusts, Noass' broer, een aantrekkelijke vrijgezel die maar geen bruid kon kiezen.

Het ene gerucht was nog niet uitgedoofd, of het volgende dook al op: Noass wilde tegen de lente een driemastbark gebouwd hebben. In plaats van elkaar te groeten, vroegen mannen als ze elkaar tegenkwamen nu iets anders: 'En, wat denk je, gaat-ie 'm bouwen?'

'Tuurlijk bouwt-ie 'm, geen twijfel mogelijk! Hij zal de oceaan overvaren naar de Antillen, naar Zuid-Amerika! Op de heenweg met smeedkolen, terug met cacaobonen. Geld als water! Het is alleen wel een extreem gevaarlijke vracht, als er water in het ruim terechtkomt, scheuren de gezwollen bonen het schip zo aan flarden.'

In werkelijkheid waren Noass' plannen grootser en daar maakte hij geen geheim van.

'In de huidige wereldscheepvaart is het zo dat een goed geleid schip in een jaar tijd genoeg opbrengt om een nieuw schip te kunnen bouwen,' legde Noass de mannen uit. 'Yokohama, Alabama! Dat betekent dat daar waar er vandaag twee schepen zijn, er over een jaar vier kunnen zijn, na twee jaar acht, na drie jaar zestien! We wonen aan zee, dat is onze troef. Om bij de rijken te horen

hebben we geen landheer nodig, geen fabrieken. We moeten schepen bouwen. Rederijen stichten. Onze eigen bank oprichten. Een haven met een spoorverbinding bouwen. Zo werkt het tegenwoordig.'

Op kerstavond, bij de punch, zei Noass op zijn gebruikelijke belerende toon tegen zijn broer Augusts dat het goed zou zijn als ze het huis van hun vader verkochten en het geld investeerden in het lonende zeewezen. Na een jaar zouden ze allebei acht schepen kunnen bezitten, na nog een jaar zestien en na nog een jaar tweeëndertig. Het geld zou binnenstromen, zo'n kans kon je niet laten liggen.

'Ik ben niet gemaakt voor de zee. Als ik geen vaste grond onder mijn voeten heb, komt mijn tong zo laag te hangen dat alles eruit loopt,' antwoordde Augusts.

'Dat maakt niet uit, als je niet wilt hoef je niet naar zee. Bouw schepen. Elk jaar verdubbelt je kapitaal. Yokohama, Alabama! Na tien jaar laten we vanuit de scheepswerf van Zunte elke drie dagen een schip te water. Als wij niet bouwen, doen anderen het.'

Augusts haalde zijn schouders op terwijl hij het geribbelde punchglas als een kippenei in zijn handpalm verborg. Aan haar kant van de tafel leek Elizabete de woorden van de broers niet gehoord te hebben. Ze was meer geïnteresseerd in het zachte licht van de kaarsjes in de kerstboom. Het werd langzaam heet in de kamer. Elizabetes wangen gloeiden, haar hoge boezem rees op. Pas na een tijdje gleed haar blik vluchtig over de gestaltes van de beide mannen. 'Ik verkoop mijn deel niet,' antwoordde Augusts fel. 'De grond is als familiebezit gekocht van de landheer, we moeten eerst nieuwe gebouwen optrekken.' Hij woelde met de stevige vingers van zijn vrije hand door zijn blonde haar en zei met een achteloos lachje: 'Er moet toch iemand voor brood op de plank zorgen. Waarop willen jullie anders knagen op die honderden schepen? Ankerkettingen?'

De volgende lente, toen de Golf van Riga vrij was van ijs, was de driemastbark klaar. Allereerst liet Noass de oude Vidzemnieks onder leiding van een ingehuurde kapitein uitvaren naar Engeland, daarna begon hij zich voor te bereiden op zijn eigen reis. Het hijsen van de vlag groeide uit tot een festiviteit die in Zunte nog niet eerder was gezien. Noass wilde koste wat het kost dat de bark gezegend werd door niet één – zoals gebruikelijk was – maar drie pastors. De twee lummels die alleen betaald werden om aanwezig te zijn, beschreven hun makkelijke verdiensten later aan collega's met het Griekse woord *halturos*[4], niet beseffend dat ze daarmee de geschiedenis zouden ingaan als bedenkers van een nieuw verdienmodel en een nieuw woord in de Letse taal.

Noass' vrouw Elizabete had de eer een fles Franse bubbelwijn tegen de flank van de bark stuk te slaan. De fles brak niet, maar gleed, nog aan het touw, langs de vers geteerde scheepswand, kwam even tot stilstand en slingerde toen terug. Velen zagen dit als een slecht voorteken. Toen er op de ochtend van vertrek door een onbekende oorzaak ook nog een brand uitbrak in het vrachtruim – een brand die overigens snel geblust was –, pakten twee leden van de bemanning hun kisten en namen hun matroospetten af.

Tijdens het afscheid zag Noass' goudbeknoopte uniform er een beetje vies en roetig uit. Elizabete hield zich sterk, zoals het een kapiteinsvrouw betaamt, alleen haar gewoonlijk rozige wangen zagen ditmaal lijkbleek. Terwijl Noass nog iets controleerde op het schip stond ze naast Augusts op de kade en het leek of ze zelfs de plotseling opstekende sneeuwwind, waarmee een straffe noordooster de snel voorbijtrekkende donkere wolken en de witte grond aan elkaar reeg, niet opmerkte.

'Goed, dat was het dan,' zei Noass tegen Augusts terwijl hij hem een hand gaf, 'mijn deel van de erfenis zal ik omzetten in

kapitaal. Als je wilt, koop je mij uit, zo niet, zoek dan een buurman die je bevalt. Als ik over drie jaar terugkom, moet het geld op tafel liggen. En jij, Elizabete,' zei Noass terwijl hij zijn vrouw stevig bij haar schouders pakte, 'ga een tijdje bij je moeder in Riga wonen.'

'Hoeveel moet er op tafel liggen?' vroeg Augusts.

'De grondwaarde stijgt op dit moment met ongeveer vijf procent per jaar, niet meer. Yokohama, Alabama! Nou, hou je taai!' Noass tilde Elizabete een stukje op alsof ze een zinkende last was. Op dat moment werd ze knalrood. En ook Augusts werd rood. Dat kan een verlate reactie zijn geweest op het nieuws over het opdelen van het familiebezit. Hij kon uiteraard ook rood zijn geworden doordat pal voor zijn neus zijn broer en schoonzus elkaar zoenden, maar dat leek nogal onwaarschijnlijk. In ieder geval week de blos niet van Augusts' gezicht, en toen Noass, die zijn vrouw weer had neergezet, dat opmerkte, begon ook hij te blozen. Prompt ging hij aan boord en maakte de trossen los. Elizabete zag daardoor geen kans om hem de geraniums te geven die kapiteinsvrouwen voor zulke gelegenheden extra vroeg binnenshuis aan het bloeien weten te krijgen.

Na een tijdje begonnen er weer brieven van Noass aan te komen in Zunte. Op de Atlantische Oceaan was de bark in een storm met windkracht tien haar grootzeil en de kleine fok verloren, maar ze had zo'n vaart gehad dat de spijkers van de kiel heet waren geworden. Tijdens een aardbeving in de Golf van Mexico had de zee zich tot op de bodem geopend, zodat je de geraamtes van eerder vergane schepen kon zien. Maar verder 'gaat het leven zijn gangetje. Moge God ons gezondheid en genereuze kracht geven, hetzelfde wens ik jou ook toe. Voor nu en altijd de jouwe, Noass Vējagals.'

Elizabete schreef Noass over het leven in Zunte, over de veranderingen in de tuin, het weer, haar kookkunsten en haar hand-

werk. Soms schreef ze over haar dromen en de tekenen die ze in de lucht had gezien. Geen woord over de verkoop van de grond.

Tegen de herfst onthulde Elizabete in een van haar brieven het nieuws dat ze in verwachting was en dat ze, omdat de zwangerschap redelijk gemakkelijk verliep en haar gezicht niet dof was geworden en geen bruine vlekken vertoonde, hoopte op een jongen. Noass zeilde op dat moment op het zuidelijk halfrond, ergens in de buurt van de Golf van San Matías, en de brieven kwamen met lange tussenpozen aan. Kort voor Kerstmis vernam Noass dat Elizabete 'voor alle zekerheid en omwille van de gemoedsrust' naar haar moeder in Riga was vertrokken. In juni het jaar daarop ontving hij in de Braziliaanse haven Porto Alegre een brief met het nieuws dat er inderdaad een jongen geboren was, die bij zijn doop de naam Jēkabs Ernests had gekregen. Deze brief had Elizabete waarschijnlijk in grote haast neergekrabbeld, nog niet helemaal bekomen van de emoties van de bevalling, want elk detail ontbrak. Op het blaadje stonden slechts een paar zinnetjes in een rommelig, onregelmatig handschrift. Die accurate Elizabete! Ze was zelfs vergeten te vermelden wanneer Jēkabs Ernests precies ter wereld was gekomen, of wanneer ze de brief had geschreven.

Noass was al papier aan het zoeken om zijn vrouw te antwoorden toen hij zich bedacht. Hij kon zich het adres van zijn schoonmoeder niet herinneren. Zo ging er een heel jaar voorbij. Nieuwe berichten van Elizabete bereikten hem ook niet meer, want de bark hield zich niet aan de geplande route – in Venezuela was weer eens een oorlog aan de gang. Door de blokkades heen zeilen was riskant, maar lucratief. Twee vaarten tussen Haïti en Caracas slaagden wonderwel, maar de derde keer schoten de kustkanonnen een gat in de achtersteven dat zo groot was dat er een hooiwagen doorheen had kunnen rijden. Bovendien sneden kogelsplinters Noass' linkeroor af en verwoestten bijna zijn mannelijkheid.

In het derde jaar, terwijl hij in Jamaica een vracht kruidnagels bestemd voor Lissabon oppikte, besloot Noass zijn broer Augusts te schrijven om zijn terugkeer aan te kondigen en meteen ook het adres van Elizabete te achterhalen. In Amsterdam kreeg hij antwoord. Over de verkoop van het erfdeel schreef Augusts nog steeds geen woord, maar hij beschreef in geuren en kleuren het leven van alledag. O ja, hij moest niet vergeten te zeggen dat Noass gerust op ditzelfde adres aan Elizabete kon schrijven, ze was teruggekeerd naar Zunte. De jongen bleek een grote eter, hij had niet genoeg meer aan de borst, dus hij was het beste af op het platteland, daar was immers altijd verse melk bij de hand, en de lucht was er ook beter. 'Elizabete begrijpt niet waarom je haar niet schrijft, en dat is ook eigenlijk wel een beetje vreemd. Bij dezen laten we je weten dat iedereen in goede gezondheid is en dat we leven met Gods genade, wat we jou ook toewensen. Voor nu en altijd, jouw broer Augusts Vējagals.'

Ook van deze reis bracht Noass weer kostbare geschenken mee terug, maar die hielden de gemoederen niet meer echt bezig. De huiskamers van de Zuntenaren stonden inmiddels vol met wereldwonderen: stekelig koraal en glinsterende rozige schelpen, Zweedse barometers en Amerikaanse thermometers, speren van zwaardvissen en pantsers van zeekreeften. De zeemansvrouwen liepen rond in buitenlandse kleding en de zeemanskinderen speelden met buitenlands speelgoed. Miķelsons had uit Londen voor zijn kleine boef een enorme loopwagen meegebracht, en in de Stalherberg, die door de mannen volgens de laatste mode tegenwoordig 'café' werd genoemd, stonden een mechanische cilinderpiano, een pinballtafel en een koffiemolen die je met een voetpedaal kon bedienen.

Noass' terugkomst trok ditmaal op een andere manier de aandacht. De naschok van het kustbatterijschot had vanuit het verre Venezuela Zunte bereikt, en daarbij nauwelijks iets van zijn

grandioze kracht verloren. Er werd gezegd dat niet alleen Noass' oor was afgerukt, maar dat ook zijn trommelvliezen waren gescheurd, waardoor hij tot het einde van zijn dagen een oortrompet moest gebruiken. Ook had men het erover dat de huid van zijn voorhoofd was gevild en zijn linkerwang beschadigd was door buskruit, dat zijn haar recht overeind had gestaan en zijn kaakspieren verlamd waren geraakt. In elk geval stond vast dat Noass in de Mexicaanse haven Tapachula bij een Joodse juwelier voor veel geld een porseleinen oor had besteld, dat bevestigd zou zijn met caoutchouclijm of met een in de huid gestoken gouden ringetje. Over de verwondingen 'tussen zijn navel en zijn knieën' waren de roddels mistiger. Vrouwen bespraken dit thema om begrijpelijke redenen niet in het openbaar, waarschijnlijk vooral omdat dat de aandacht er alleen maar meer op vestigde. De speculaties dat Noass' mannelijke attribuut gehalveerd was, werden nog onverkwikkelijker door vage beweringen over de gruwelijke aard van de verminkingen. Noass was hierdoor als familieman uiteraard afgeschreven, want wat heel hoort te zijn, moet heel zijn, en niet in vijf stukken uiteengereten.

Tot verbazing van de mensen die hem tegenkwamen, waren aan Noass' uiterlijk geen veranderingen op te merken. Zijn gebruikelijke uniform met de gouden knopen droeg bij aan die eerste indruk. Zelfs in aanmerking nemende dat dit een nieuw uniform was – het was recent aangeschaft en had dus niet onder de explosie geleden –, gaf de overeenkomst met de bij de Zuntenaren reeds bekende jas genoeg grond om wat ze nu zagen te verenigen met het beeld dat ze al van hem hadden. Zijn oor, ja, zijn oor was inderdaad gehavend. Maar zijn lange, rommelige krullen bedekten de schade deels. En per slot van rekening was Noass toch geen boodschappenjongen, die een oor nodig had om zijn potlood achter te steken.

Elizabete wachtte haar man op met gereserveerde tederheid

en de vrouwelijke charme eigen aan jonge moeders. De kleine Jēkabs Ernests, aan wiens stroblonde haar al van veraf te zien was dat hij tot het Vējagalsgeslacht behoorde, lag in haar armen. Hierdoor was er geen warme omhelzing met haar man mogelijk, maar kon Noass wel meteen zijn erfgenaam bekijken.

'Hallo, jongen!' zei Noass, terwijl hij met zijn hoekige, ruwe wijsvinger in de ronde roze wang van zijn zoon prikte. Even keken ze elkaar aan, de kleine man schichtig en alert, met onverhuld wantrouwen, en de grote man met een lege blik in zijn ogen. Toen zuchtte Noass diep, knipperde met zijn blonde wimpers en duwde zijn pet verder over zijn ogen.

'Yokohama, Alabama! Je hebt een zeemanshoofd. Heel goed.'

Noass' blik ontmoette weer die van Elizabete, en op dat moment trilden haar wimpers. Het was een kort moment van verwarring, waar ze ook weer snel overheen waren.

'Dank je wel, Elizabete,' zei Noass zachtjes. 'Je hebt goed werk geleverd, het resultaat mag er zijn.'

Daarna verliep hun gesprek weer vlot en luchtig.

Ook Augusts was gekomen om zijn broer te ontmoeten, maar hij hield zich een beetje op de vlakte. Hun eerste gesprek vond bij Augusts thuis plaats. Hij nodigde Noass uit in zijn kamer en begeleidde hem naar de tafel. Daar lag een stapeltje geld klaar in briefjes van vijfhonderd roebel.

'Hier is jouw deel,' zei Augusts. Noass woog het stapeltje in zijn hand en legde het weer op tafel.

'We houden het voor nu bij het oude. Ik heb meer geld verdiend dan wie ook in Zunte ooit bij elkaar heeft gezien. Ik ga weer twee schepen bouwen. Ik heb geen tijd om ook nog een huis te bouwen.'

En zo geschiedde. Augusts stopte het geld in gebouwen. Zoals elke verstandige Letse boer begon hij met een nieuwe stal, en hij bouwde die zo degelijk dat voorbijgangers elkaar aanstootten en

half jaloers, half verrast tegen elkaar zeiden: 'Kijk eens aan, het lijkt wel of Augusts Vējagals een fort heeft gebouwd!' En het zag er inderdaad indrukwekkend uit: Augusts bouwde de stal van gespleten veldkeien, met rode bakstenen op de hoeken en in de raambogen. 'Fort' bleek een treffend gekozen omschrijving.

Elizabete bracht, met de kleine Jēkabs Ernests in haar armen, Noass voor de lunch een mand met warm eten terwijl hij aan het werk was. De schepen moesten snel klaar zijn, er golden geen normale werktijden. Noass verscheen bij dageraad op de werf, om pas midden in de nacht weer thuis te komen.

Er gingen nog steeds geruchten over Noass' beschadigde mannelijkheid rond, maar niet meer als een lopend vuurtje, zoals in het begin. Dat kwam door Mīce uit het café, die zich tijdens een van de gebruikelijke discussies behoorlijk onverwacht met de mannenpraat had bemoeid en had gezegd dat het best kon zijn dat Noass daar gewond was geraakt, maar dat ze dat onheil dan aan hen allemaal toewenste. Daarop volgde een veelbetekenend lachje en met haar gezichtsuitdrukking gaf Mīce te kennen dat het geen loze praat was. Deze geruchtenstorm ging tegen de lente uiteindelijk liggen, toen Elizabete in een wijd getailleerde jurk en op platte schoenen op een receptie van de Dālen verscheen. Uiteraard was Elizabetes zwakheid aan Noass' zijde voor een groot deel gespeeld, ze hield de onderarm van haar man uiterst krampachtig vast, alsof ze na een lang ziekbed voor het eerst weer op haar benen stond. Ook Noass' overdreven zorgzaamheid op de momenten dat Elizabete ging zitten of opstond en tijdens het lopen en stilstaan, waren lachwekkend, het leek of Noass haar zo in zijn sterke armen zou oppakken en als een kind zou gaan wiegen. Wat belangrijk was, was waarom ze zich zo gedroegen. En die redenen waren niet moeilijk te ontdekken: ze waren allebei tevreden en gelukkig, het ging hun voor de wind, alles was goed, zoals het zou moeten zijn.

Kort voordat Noass weer op wereldreis vertrok, gebeurde er iets wat Elizabete, die met een groeiende buik rondliep, een slecht voorgevoel bezorgde, hoewel het voor de Zuntenaren een nieuw bewijs was van Noass Vējagals' grootsheid. Tijdens het te water laten van een van de nieuwe schepen katapulteerde een loszittende plank een onoplettende ambachtsman het water in. Buiten bewustzijn zonk hij naar de bodem en hij kwam niet meer boven. Noass dacht niet lang na, trok snel zijn jas met de gouden knopen uit, gooide zijn zware juchtleren laarzen aan de kant en sprong de ijskoude zee in om de man te gaan zoeken. Het duurde een hele tijd tot hij hem vond. De drenkeling ziet er amper nog als een mens uit, zijn huid is geribbeld als de zool van een galoche. Maar met Noass is niets aan de hand. Hij droogt zich af met een handdoek, slaat een halve fles rum achterover en warmt zich drie uur lang op in de sauna. Elizabete staat er echter op dat de koppenzetter erbij wordt gehaald. Endžiņš, de kreupele kapper, komt langs met een strohoed onder zijn arm waarin zijn instrumenten zitten. Hij smeert de hoorns aan de binnenkant in met spiritus, brandt ze uit met een blauwe vlam en wil ze op Noass' blote rug zetten. Maar Noass is, zo blijkt, overal bedekt met zo'n dikke, blonde vacht, als een echte bosduivel, dat de hoorns met een plof op de grond vallen.

'Hou toch op met die onzin,' beveelt Noass, 'bij een echte man kun je zulke rammelaars alleen op zijn achterste zetten. Ik ken geen koorts, noch buikpijn.'

Het aantal schepen in Noass' bezit groeide jaar na jaar. Soms verkocht hij ze met winst en bouwde hij nieuwe. Een enkele keer ging een zeilschip ten onder in een storm bij de Noordkaap of liep in de buurt van Bornholm aan de grond en sloeg lek. Maar zulke spelingen van het lot werden prima doorstaan, de schepen waren verzekerd.

Nadat Elizabete Noass een dochter, Leontīne, had geschonken,

zag ook zoon Eduards het daglicht. Op de verre wereldzeeën dacht Noass vol tederheid en verlangen aan Elizabete en de kinderen. Dat wil zeggen, voor zover hij in staat was teder te denken en voor zover er tijd overbleef om te verlangen. Hoe dan ook, er was geen plek op aarde waar zijn hart niet werd teruggetrokken naar huis. En het was hem nooit overkomen dat hij in een bed sliep waarin hij zijn Elizabete zou kunnen vergeten. Maar het was zeker niet zo dat in een mannelijk zeeliedenbrein alleen tedere en liefdevolle beelden van zijn echtgenote verschenen. Noass had bijvoorbeeld een keer een etablissement in de hoerenbuurt Hamburg-St. Pauli vernield omdat na wat wijze mannenpraat zijn denkapparaat als het ware leek te haperen en hij plotseling met zo'n kwellend, zo'n diep knagend hartzeer aan Elizabete dacht dat hij eerst brulde als een stervend hert en daarna een fles rijnwijn van de vloer greep en die tegen de plafondspiegel smeet.

Augusts Vējagals was toen net klaar met het bouwen van de stal en was begonnen aan het woonhuis. Weer zoiets wat de Zuntenaren nog nooit hadden gezien. In Zunte werden heel wat imposante gebouwen opgetrokken, maar het was over het algemeen veel van hetzelfde. Huizen hadden in de regel versierde torentjes en op de torenspitsen de onontbeerlijke draaiende windhaan, aan de zuidkant hadden ze een veranda met sierlijke raamkozijnen en gekleurde glazen ruitjes, en aan de zijkanten en achterkant verdrongen zich de aanbouwen, balkonnetjes en mezzanines. Het woonhuis van Augusts Vējagals was groot, strak en comfortabel, en bedekt met een groot en strak pannendak. Juist die eenvoud deed iets wat luxe niet kon bereiken: het gaf het huis iets magisch. Net zoals goochelaars uit op zichzelf eenvoudige kubussen, ruiten en driehoeken de meest weergaloze objecten tevoorschijn toveren en de eenvoud op die manier iets magisch geven. De vier pilaren die aan de voorkant van het gebouw opgingen in een fronton vormden het enige ornament van het

woonhuis. Als je de gang binnenkwam, onthulde zich datgene wat aan de buitenkant niet te zien was: het huis bestond in werkelijkheid uit twee huizen. Aan de rechterkant van de ingang bevonden zich op beide verdiepingen de kamers van Noass' gezin, aan de linkerkant die van Augusts en de oude Brāķeriene.

Tien jaar lang ging het leven onder het grote pannendak kalm en vertrouwd zijn gangetje. In de maanden dat Noass terug was, was er bijna geen contact tussen de twee huishoudens. Maar zodra Noass vertrok, verdwenen de grenzen weer. Er werd gezamenlijk gegeten aan tafel bij de oude Brāķeriene en de kinderen renden achter elkaar aan van de ene naar de andere kamer.

De oude Brāķeriene spoorde Augusts aan een vrouw te zoeken, maar hij lachte alleen maar en zei: 'Drie vrouwen onder één dak, daar komt heibel van!'

Zodoende stierf Brāķeriene op haar bruidskist zonder Augusts' bruiloft meegemaakt te hebben. Op de plek waar zijn moeder was heengegaan sloeg Augusts, naar oud Vējagalsgebruik, een spijker in de vloer. In de grafkist werden geld, een kam en een handvol hop gelegd. Op de dag van de begrafenis werd de overledene tot middernacht plechtig door de gasten herdacht, waarna een feest losbrak en iedereen zich vermaakte, als op een bruiloft. Tussen het zingen en dansen door vroegen de jolige gasten Augusts naar zijn plannen voor het verdere leven, want het was overduidelijk dat hij het zonder vrouw niet zou redden in zo'n huis. De een zei dat hij Augusts met een fles wijn en bloemen bij Emma Miķelsone had gezien. Een ander zweepte de begrafenisgangers op met het nieuws dat het erop leek dat Augusts Linda Karusepa, die afgelopen Pasen haar belijdenis had afgelegd en op de heupen nog meisjesachtig smal was, ten huwelijk had gevraagd. Maar dat bleken lichtvoetige roddels. Na de begrafenis bleef alles bij het oude, als je de kleine veranderingen binnen het huishoudelijk personeel niet meerekende. Het jaar was al halver-

wege toen Augusts een nieuwe meid in dienst nam en aan de voormalige dienstbode Antonia de sleutels van het huis overhandigde. Vanaf dat moment deed Antonia ongeveer hetzelfde als wat de oude Brāķeriene bij leven had gedaan. En ze woonde ook in Brāķerienes kamer.

De blondharige kinderen groeiden snel. Op een zeker moment viel het Elizabete plotseling op dat Jēkabs Ernests zich in de sauna niet meer in haar bijzijn wilde wassen. Als moeder van jongens had Elizabete geleerd om met een krachtige stem te spreken en duidelijk en standvastig te zijn in haar instructies. Ook dit keer sprak ze hem eerst streng toe, maar toen ze wat aandachtiger naar haar zoon keek, raakte ze net zo in de war als hij. In Jēkabs Ernests' ogen zag ze iets wat ze niet eerder had opgemerkt en wat haar er plotseling aan herinnerde dat ze naakt was. Bovendien viel het haar op dat de gevoelens die dit bij haar teweegbracht meer vrouwelijk dan moederlijk waren. Met toenemende opwinding en ingehouden adem keek ze naar haar zoon en voelde ze zijn spanning, verwarring en schaamte als golven op haar huid. En toch kon ze haar blik niet afwenden. Misschien had haar zoon, die ze meer dan wat dan ook liefhad, het in deze nieuwe fase nodig om als het ware afstand van haar te nemen en een vreemde voor haar te worden, maar het tegenovergestelde gebeurde: plotseling leek hij nog dichterbij, nog liever, zo dichtbij en zo lief dat er niets meer tussen hen in was. Schaamte, twijfel, verbazing, alles veranderde in één, enige liefde. Net zoals toen Jēkabs Ernests werd verwekt.

Vanaf die dag hield Elizabete Jēkabs Ernests nauwlettend in de gaten, ze volgde zijn ontwikkeling tot volwassen man met een geestdrift die tegelijkertijd pijnlijk en vreugdevol was. Haar zoon schoot snel de hoogte in, hij was rijzig van gestalte. Hij mat zichzelf niet aan de deurpost zoals de twee jongsten, maar zocht altijd Elizabete op: 'Kijk, ik kom tot aan je oren. Hé, we zijn even

lang. Hoera, ik ben langer!' Voorlopig speelde de mannelijkheid alleen zo nu en dan als een ziekteaanval op, de rest van de tijd was Jēkabs Ernests even vriendelijk en minzaam, speels en onbezorgd als voorheen. Hij leek nog vaker dan vroeger de nabijheid van zijn moeder op te zoeken, en in zijn houding jegens haar kwamen de meest tegenstrijdige gevoelens samen: verlegenheid, bewondering, aanbidding, nieuwsgierigheid, interesse. Het was alsof hij zijn moeder herontdekte als onderdeel van dat onbegrijpelijke dat hem nu zowel afschrikte en beangstigde als aantrok en verleidde. Elizabetes aandacht werd vooral getrokken door Jēkabs Ernests' veranderende uiterlijk. Het ene moment werd zijn neus langer, dan begon zijn kin disproportioneel snel te groeien. Bezorgd en trillend van ongeduld bestudeerde ze het gezicht van haar zoon, hopend dat zich in diens trekken op zijn minst een aantal van de erfelijke mannelijke kenmerken zouden gaan aftekenen die volgens haar inmiddels toch wel zouden moeten verschijnen. Maar Elizabete zag in Jēkabs Ernests' gezicht alleen haar eigen gezicht, alsof ze boven een waterkom gebogen zat; hij had haar ogen, haar voorhoofd, haar kuiltjes in zijn wangen. Dat maakte haar ongerust. Soms leek het zelfs of haar zoon haar dubbelganger zou blijven en nooit een echte man zou worden.

Jēkabs Ernests wandelde graag door de bossen en velden. Hij had zijn ogen altijd wijd open, alsof hij zich continu over alles verwonderde. En hij had zo'n lichte tred dat als je hem van een afstandje bekeek, je haast zou denken dat zijn voeten de grond helemaal niet raakten.

Op een dag in de lente stond Jēkabs Ernests aan de rand van een akker waar Augusts Vējagals net zijn paarden liet uitrusten en vroeg hij of hij ook een paar voren mocht ploegen. En toen bleek dat ook de ploeg in de handen van Jēkabs Ernests een ongewoon lichte tred had. Augusts Vējagals kon alleen vol ongeloof toekijken hoe goed Jēkabs Ernests de Vējagalsgrond kende: hij

wist welke velden al droog waren en welke nog nat, wat er dit jaar in welk veld moest worden gezaaid, waar mest moest worden aangebracht en waar het juist braak moest blijven liggen.

Van Jēkabs Ernests' laarzen vielen steeds kluiten aarde op de geverfde vloeren en de geweven lopers, rond zijn kleren hing altijd de zware stal-, schuur- en weilandgeur. De gesprekken onder het eten leken op het eerste gezicht hetzelfde als voorheen, maar als Elizabete haar ogen op haar zoon liet rusten merkte ze nu steeds vaker de stille dialogen op tussen Jēkabs Ernests en Augusts Vējagals. Misschien waren het zelfs geen dialogen, was het simpelweg zo dat op momenten dat Jēkabs Ernests eerder altijd haar blik had gezocht ter oordeel, hij nu eerst over de tafel naar Augusts keek. En de vurige schittering in zijn grote pupillen was te expressief om alleen een weerspiegeling van nieuwsgierigheid te zijn. Deze blikken deden Elizabete altijd ineenkrimpen van vreugde en angst tegelijk.

Toen Augusts zei dat hij naar de afgelegen weides zou gaan, bood Jēkabs Ernests meteen aan om hem te vergezellen. Misschien was het uit diplomatieke overwegingen, misschien uit kinderlijke naïviteit, maar hij stelde voor dat ook Elizabete, Leontīne en Eduards mee zouden komen. Er ontstond groot tumult.

'Wat is het probleem? Waarom zou je niet mee kunnen?' vroeg Augusts lachend aan Elizabete.

Elizabete werd bleek en keek Augusts stomverbaasd aan.

'Praat geen onzin.' En terwijl ze streng haar wenkbrauwen optrok, richtte ze zich tot haar kinderen en voegde eraan toe dat de hooitijd niet moest worden gezien als een uitje, dat Eduards kinkhoest had en dat je sowieso niet zulke flauwekul moest uitkramen.

Jēkabs Ernests hield echter vol en Elizabete, die dit gesprek snel wilde beëindigen, gaf tot op zekere hoogte toe. Ja, Jēkabs

Ernests kon gaan, als oudste en sterkste, als hij tenminste serieus zou werken en net zo lang zou blijven als de anderen. De buitengewone dagen en nachten op de afgelegen weides brachten Jēkabs Ernests en Augusts nog dichter bij elkaar.

Noass kwam pas laat in de herfst thuis en stortte zich meteen vol op het werk dat was blijven liggen: voor de lente moesten meerdere schepen grondig opgeknapt worden en in Londen had hij nieuwe navigatieapparatuur aangeschaft die een uitdieping van allerlei theoretische mysteries vereiste. Op zijn schouders rustten ook nog de juridische perikelen met stuurman Bumbulis, en uit Sint-Petersburg kwam een ingenieur op het gebied van viermastbarken langs. Voor ontspanning samen met zijn gezin bleef vrijwel geen tijd over. Hij was thuis, maar zag niets van wat er om hem heen gebeurde, zijn werk omhulde hem als de mist van Newfoundland.

In de korte momenten dat de mist optrok vroeg hij steeds weer aan Elizabete waar Jēkabs Ernests was, en steeds weer was zijn oudste zoon toevallig net samen met Augusts naar het bos of aan de slag in de stallen, de voorraadschuur of de dorsschuur.

'Waarom ben je zo verbaasd,' verdedigde Elizabete haar zoon, 'hij is al groot. In de lente is hij klaar met de broederschool. We zouden zijn toekomst moeten bespreken. Hij is een slimme jongen.'

'Wat valt er te bespreken? Als hij klaar is met school neem ik hem mee naar zee.'

'Ik heb niet het idee dat de zee hem bijzonder aantrekt.'

Daarop lachte Noass alleen maar en zei: 'We hebben hier al zo'n stomkop. Die niet verder kijkt dan z'n eigen akkers!'

Meer had Noass niet te zeggen. Maar Elizabete voelde met haar vrouwelijke zesde zintuig aan dat haar man het gesprek niet zomaar uit zijn hoofd zou kunnen zetten. Op een keer stond Noass bij het raam toen Augusts een uitgeput paard het erf op

leidde en Jēkabs Ernests, die als een klit aan hem hing, hem enthousiast iets vertelde. Noass keek, met zijn beide handen stevig tegen het kozijn gedrukt, somber naar dit tafereel. Zijn blik deed het bloed in Elizabetes aderen stollen. In de woorden van haar man, die kwaad noch hard klonken, kon ze het onheil al duidelijk horen. Rustig en streng beval hij: 'Elizabete, zorg ervoor dat Jēkabs Ernests binnen een maand nieuwe kleren en twee stellen ondergoed heeft.'

Noass volhardde in zijn woorden. In de lente werd Jēkabs Ernests opgenomen in de scheepsbemanning. Maar midden in de zomer verloor de driemastbark Katrīna in een storm bij de Ierse kust haar zeilen en roer, en werd ze drie dagen en nachten tegen de kliffen geslagen, waarbij ze zo nu en dan aan de oppervlakte bleef maar vaker onder de reusachtige golven verdween die erop losbeukten alsof het de dag des oordeels was. Nadat vier mannen overboord waren geslagen, bond Noass Jēkabs Ernests en zichzelf met een touw vast aan de mast, die later doorbrak maar boven water bleef, ook toen het schip zonk. Op de vierde dag ging de storm liggen. In een oorverdovende stilte zwommen ze door het bloedrode water; de voor Liverpool bestemde Gentse kledingverf had de hele baai gekleurd. Ze werden door vissers uit het water gehaald en naar de kust gebracht. Eenmaal in een zacht bed viel Noass onmiddellijk in een diepe slaap. Toen hij tien uur later wakker werd, was Jēkabs Ernests nog steeds buiten bewustzijn. Zijn in het kussen verzonken rode gezicht was bedekt met rood, vettig zweet. Noass dronk een glas grog, stilde zijn honger en viel opnieuw in slaap. Toen hij voor de tweede keer wakker werd, zat Jēkabs Ernests in bed met zijn rode handen om zijn rode benen geklemd. Uit zijn opengesperde, holle ogen rolden tranen.

'Dwaas, wat huil je nou,' zei Noass boos, 'je mag blij zijn dat je nog leeft!'

Maar Jēkabs Ernests bleef zitten zoals hij zat, starend naar de muur, en de tranen bleven uit zijn ogen rollen.

Hij zat van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat roerloos op zijn bed, ook toen hij naar huis was gebracht. Zijn ogen waren altijd wijd open en zijn blik was verdrietig en leeg. Van tijd tot tijd stroomden er tranen. Hij vroeg niemand iets en antwoordde niet op vragen. Soms leek het of hij helemaal niets begreep of voelde. Hoewel dat niet helemaal waar was. Op Elizabetes vragen antwoordde hij soms door met zijn hoofd te bewegen. Net zoals hij, wanneer hij aan tafel werd geroepen, gehoorzaam luisterde en langzaam, met werktuiglijke bewegingen, zijn kom leegat. Hij ging ook gehoorzaam naar het toilet, alleen kon hij niet zelf zijn billen afvegen.

Het ongeluk van haar zoon vrat aan Elizabetes lichaam en ziel. Haar statige figuur zakte in, haar trotse tred verzwakte. In het begin, toen ze nog hoop had dat Jēkabs Ernests' verstand zich zou kunnen herstellen, probeerde ze alles uit waarvan ze gehoord had dat het in zulke gevallen hielp. Ze bracht Jēkabs Ernests naar artsen in Dorpat,* Reval en Riga. Die brouwden medicijnen van in honing verdronken bruine kevers en met volle maan verzamelde wortels van de nachtorchis. Een Estse genezeres spoorde haar aan om 'voor een sterk en goed poeder' haar verstandskies te laten trekken. Maar toen niets bleek te werken en de hoop vervloog, verviel ze in een sombere apathie. Ze zat meestal in stilte en met gevouwen handen, bijna net zoals Jēkabs Ernests. Het enige verschil was dat Jēkabs Ernests op de rand van zijn bed zat en zij op een troonachtige biedermeierstoel. In aanwezigheid van anderen keek Elizabete ontwijkend weg en sprak ze in vage algemeenheden. Haar mooie jurken waren te groot geworden en hingen verkreukeld om haar botten. Haar slordig

* Tartu

gevlochten, grauwe haar omhulde haar grijze gezicht als een sombere aura van hopeloosheid.

Noass leefde verder alsof er niets gebeurd was. Hij bouwde nieuwe schepen en lapte oude op. In het café dronk hij Beiers bier, brak hij tijdens een krachtproef op zijn knie een roeispaan in tweeën, besprak hij met kapiteins de stand van zaken in het vrachtwezen en ronselde hij scheepslui. Zijn stem bulderde zoals gewoonlijk scherp en luid. Als iets hem niet aanstond, sloeg hij met zijn grote, loodzware vuist op tafel. Yokohama, Alabama! Hij lachte uit volle borst om een vette grap, tot hij ervan ging hoesten en naar adem moest happen.

Elizabete klaagde nooit en ze verweet hem niets. Doorgaans gedroeg ze zich alsof hij er niet was. Stilletjes ging ze aan tafel zitten en stilletjes stond ze op. Als ze hem tegenkwam sloeg ze haar ogen neer en ging ze snel aan de kant, en als hem uit de weg gaan niet mogelijk was leek ze te verstarren tot een levenloos voorwerp.

Het levende niet-leven van zijn vrouw irriteerde Noass de eerste maanden en maakte hem nerveus. Vooral 's nachts, als ze tijdens slapeloze uren zwijgend naast elkaar in het brede echtelijke bed lagen. Ditmaal werkte ook de sleutel niet die tot voor kort nog alle deuren opende: hun beider verhitte, vleselijke natuur. Elizabete wees hem niet af en stribbelde niet tegen, en soms leek het of ze met haar vrouwelijke instinct zelfs wenste dat alles weer was als vroeger, maar ze kon zich niet openen, ze bleef droog en ondiep. Het was echt opmerkelijk, hoe meer hij zijn best deed, hoe voelbaarder zij veranderde in een soort geslachtloos wezen. Elizabetes sappige vrouwelijkheid droogde op en verdorde letterlijk onder zijn vingers. Haar lichaamsgeur, die pasgeleden nog zo aantrekkelijk was, was veranderd in de scherpe, bittere walm van een oude vrouw. De eindeloze mislukte pogingen knakten Noass' zelfvertrouwen. Op een bepaald moment begon hij bijna

te geloven dat de in Venezuela opgelopen blessure inderdaad de oorzaak was. Maar een bezoek aan Mīce verdreef die zwaarmoedige gedachten.

Noass bracht heel wat nachten door in het café of in de kajuit van een nieuw schip, tot hij uiteindelijk een slaapplek maakte op de bank in de woonkamer.